

הקודמת], בגלל הדמיון שבין מלאכת חורש ובונה, ששניהם תיקון בקרקע, ועוד, שיש השוואה בין מלאכת בונה למלאכות שבמשנתנו לענין שחייבים עליהן בשיעור 'כל שהוא' (תוס' י"ט).

המנכש - התולש עשבים רעים, המפריעים לגידול העשבים הטובים, וחייבו, לדעת רבה משום חורש, שהניכוש מרפה את הקרקע ומכשירה לגידול צמחים בדומה לחורש, ולדעת רב יוסף חיובו משום זורע, שהניכוש מועיל להצמיח את הצמחים בדומה לזרוע (גמ' מ"ק ב, ב ורש"י שם).

והמקסם והמזרז - הקוצץ ענפים מיותרים באילן (רש"י), שחיובו משום חורש, שפעולתו מכשירה מקום לגידול צמחים משובחים, ויש אומרים שחיובו משום נוטע, שפעולתו מועילה להשבת הצמחים שיגדלו (מאירי), והדבר תלוי במחלוקת רבה ורב יוסף [שהובאה לעיל בסמוך] לענין מנכש (אגלי טל חורש ס"ח).

אם לתקן קל שנהן - שהקוצץ ענפים מחוברים לצורך השבת האילן או הקרקע, חייב מדאורייתא אף בשיעור 'כל שהוא' (רש"י), שזוהי פעולה דומה לפעולות ניכוש קרוסום וזירוד (מאירי), ואילו המלקט קוצים תלושים בשביל ייפוי הקרקע, איסורו רק מדרבנן (תוס' מ"ק ג, א ד"ה נטייה), שאין חייבים על מלאכת חורש אלא בעשיית פעולה בקרקע, או במחבור לקרקע (שביתת השבת חורש יב).

אם להסקן וכו', וחייבו משום קוצר, שהרי אין מטרתו להשיב האילן אלא לעשות שימוש בענפים (ריטב"א), ואם התכוון גם לתיקון הקרקע או האילן וגם להיסק, חייב משום שתי מלאכות (שם).

המלקט עשבים תולש עשבים המחוברים לקרקע, ולכן שייך לחייבו משום קוצר או חורש (מאירי).

גמרא. אטו כולהו לא ליפות את הקרקע ניהו, הרי בודאי שהקרקע מתייפה כאשר תולש ממנה עשבים גם כשזה לצורך שימוש בהם, ומדוע באסיפת עשבים בשביל להשתמש בהם, עוברים רק משום מלאכת קוצר ורק בשיעור גדול [הנזכר לעיל], ולא מתחייבים גם משום ייפוי הקרקע שחיובו משום חורש בשיעור קטן של 'כל שהוא' (ראה רש"י תוס' ר"ד ומאירי), בין על המשנה ובין על הברייתא, שאף במשנה משמע שעל ליקוט עצים להיסק אין חייבים משום תיקון האילן (ראה תוס' ד"ה באגם), ויש מפרשים, ששאלת הגמרא היא רק על הברייתא שהקדימה את החיוב בשיעור הגדול בליקוט עשבים בשביל להשתמש בהם, ורק לאחר מכן הביאה את החיוב בשיעור הקטן כשמייפה את הקרקע, ומסידור הדברים משמע שבמקרים הראשונים שמלקט את העשבים בשביל להשתמש בהם, אין חייבים אלא בשיעור הגדול, ואילו המשנה הקדימה לכתוב את החיוב בשיעור הקטן, ומסידור הדברים משמע שבכל מקרה חייבים בשיעור זה, ובמקרים הנוספים שמלקט את העצים בשביל להשתמש בהם, נוסף עוד חיוב כשמלקט בשיעור הגדול (תוס' ר"ד).

וכגון דלא קמיכין - כשעוסק בעשיית פעולה של היתר, ואגב פעולה זו עלולה להיות תוצאה נוספת של איסור והוא אינו מתכוין אליה, למרות שהוא יודע על התוצאה העלולה לקרות, ולדעת רבי שמעון אינו חייב באינו מתכוין (ראה ח"י ר' חיים הלוי שבת י, ז וחז"א א"ח ג, א), כיון שהעדר הכוונה של עושה המלאכה, גורם שהתוצאה הנלווית אינה מתייחסת לעושה המלאכה, וכאילו נעשית מאליה (חז"א שם).

מחזי כמאן דחר הורקא לבינא, שיש תועלת לבנין בחור שנעשה, שאף שאמור למלאותו, הוא חלק ממעשה הבנין, וחייב משום בונה (רש"י), וחייבו מדאורייתא, וכדרך שמצינו בכמה מקומות לשון 'מחזי' במשמעות של חיוב מדאורייתא (גליוני הש"ס).

אָלָא לְשִׁמּוּאָל לְאוּ גַמְר מְלָאכָה הוּא, ולכן אין לחייבו משום 'מכה בפטיש', שמכה בפטיש הוא גמר מלאכה (רש"י), ואין לתרץ ולפרש שהמשנה מדברת על קודח בנסר של עץ ומחברו לבנין, שאף לדעת שמואל חייבים על פעולה זו משום מלאכת בונה, לפי שפעולה זו נכללת במה שנקבת בתחילת המשנה 'הבונה כל שהוא חייב', ולא הוצרכה המשנה להוסיף 'הקודח כל שהוא חייב' (תוס' ר"ד).

דבועיה פרמצא דפרזלא ושקיה בגויה - שקדח חור בכותל עם מסמר ארוך מברזל, והשאירו שם בשביל שישמש כמתלה לתלות עליו דברים, והוא גמר המלאכה ולכן חייב עליו משום 'מכה בפטיש' (רש"י), או שקדח בעץ עם מסמר ברזל והשאירו שם כדי לחזק את העץ (רבינו חננאל). ■ להלכה, התוקע מסמר בכותל שישמש כמתלה, חייב משום 'מכה בפטיש' (משנ"ב שיד, ח).

לאתווי דחק קפיזא בקבא - שחקק בגזע עץ בית קיבול בגודל שלשה לוגין [המכונה 'קפיזא'], שהוא שיעור חשוב שיש שמסתפקים בו, וחייב למרות שבדעתו להמשיך ולחקוק בו עד לשיעור ארבעה לוגין [שהוא שיעור 'קב'] (רש"י), ויש מפרשים, שלקח כלי מוכן בגודל 'קב' וחרץ בתוכו חריץ שישמש כסימן עד היכן הוא גובה שלשה לוגין (רב האי גאון המובא בריטב"א, ובריטב"א), וחייב למרות שזו מלאכה גרועה (ריטב"א).

חזא אומנותא בשבתא וכו', שאלת הגמ' היא שלענין חיוב דאורייתא אין לחלק בין ראיית אומנות לבין אימון הידים למלאכה, למרות שאימון הידים הוא דבר שיש בו מעשה, אכן, לענין איסור מדרבנן, יש חילוק ביניהם, שראיית אומנות מותרת [וראה להלן], ואילו אימון הידים למלאכה, כגון שמזיז את אצבעו באוויר בצורה של כתיבת אותיות, נחלקו בה ראשונים, האם אסורה מדרבנן (תורת הדשן סג). ■ להלכה, אימון הידים לכתיבה מותרת (רמ"א ש, ד ומשנ"ב שם), וכן ראיית אומנות שעושה גוי בשבת, מותרת, ובלבד שיהא זה באקראי שלא יעבור על 'מצוא חפצך', ולא ידבר עם הגוי על מלאכתו, שלא יעבור על 'ודבר דבר' (משנ"ב שם).

שכן מרדכי טסי משכן עושיין כן - מכים את הקורנס על הסדן במהלך העבודה בשביל להחליק ולתקן את הקורנס (רש"י), שלדעת רשב"ג זו פעולה חשובה להתחייב עליה משום 'מכה בפטיש', ואילו לדעת תנא קמא אין זו פעולה חשובה בשביל להתחייב עליה משום 'מכה בפטיש' (תוס' י"ט במשנה), ולדעתו אין חייבים אלא על ההכאה האחרונה של הקורנס על הסדן בסיום עבודתו של האומן (רש"י וחתם סופר לעיל קב, ב, בדעת רש"י לעיל עג, א). ויש מפרשים, שלדעת רשב"ג אין חייבים אלא על ההכאה האחרונה של הקורנס על הסדן בסיום עבודתו של האומן, ואילו לדעת תנא קמא אין חייבים אלא על ההכאה האחרונה שמכה האומן על הכלי עצמו שיצר, שהכאה זו משלימה את יצירת הכלי (רש"י וחתם סופר שם, בדעת תוס'). ■ להלכה, מכה בפטיש היינו ההכאה שהאומן מכה בפטיש על הכלי בשעת גמרו (משנ"ב שיד, ח, וראה פיה"מ לרמב"ם שהלכה כת"ק).

מלשנה. הקדמה: במשנה שלפנינו יתבארו מלאכות הקשורות לגידול צמחים, ונשנו מלאכות אלו לאחר מלאכת בונה (שבמשנה